

УДК 336.22 (477)

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ЇЇ СУБ'ЄКТІВ**Міщук О.В., к.е.н.***Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

У статті аналізуються тенденції зарубіжної практики оподаткування та системи адміністрування податків як одного з інструментів підвищення інноваційної активності суб'єктів національної економіки. На основі вивчення досвіду адміністрування податків у США, Німеччині, Великобританії виявлено існування відпрацьованих механізмів, які модернізують роботу податкових органів через застосування сучасних інформаційних технологій, підвищення ефективності діяльності щодо справляння податків і зборів, оптимізацію взаємовідносин платників податків з державою. Визначено, що існують значні резерви поліпшення якості роботи фіскальних органів в Україні через оптимізацію процедурних питань, підвищення автоматизації та модернізації податкового обліку, уніфікацію та вдосконалення документообігу та програмного забезпечення, економію робочого часу, організацію податкового консультування платників он-лайн або по телефону. Досліджено, що в основу системи адміністрування податків у розвинених країнах світу, яку доцільно використати в Україні, покладено принцип орієнтації на клієнта – платника податків та створення умов для його прозорої діяльності.

Ключові слова: податки, адміністрування податків, платник податків, зарубіжний досвід, інноваційна активність, США, Німеччина, Великобританія.

UDC 336.22 (477)

USE OF FOREIGN EXPERIENCE OF TAX ADMINISTRATION IN THE ECONOMY OF UKRAINE AS A KEY TO INCREASE INNOVATIVE ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES**Mischyk O.V., Ph.D in Econ.Sc.***Uman State Pedagogical University by Pavlo Tychyna*

This article analyzes trends in foreign practice of taxation and tax administration as a tool for increasing innovative activity of the national economy subjects. Based on the study of tax administration experience of the US, Germany, and UK, it was proved the existence of mechanisms that modernize the work of the tax authorities by applying modern information technologies for improving the efficiency of tax collection and fees, as well as optimization of relationships between the state and taxpayers. It was determined that there is considerable potential for improving the quality of fiscal authorities work in Ukraine through the optimization of procedural issues, increasing

automation and modernization of tax accounting, the unification and improvement of document management and software, saving time by the organization of tax payers counseling online or by the phone. It was found that the core of tax administration in developed countries, which should be used in Ukraine, is based on taxpayers-oriented principle and creating conditions for their transparent activity.

Keywords: taxes, tax administration, taxpayer, international experience, innovative activity, USA, Germany, UK.

Актуальність проблеми. Підвищення інноваційної активності суб'єктів національної економіки є складним завданням, оскільки потребує підвищення розумової активності, реалізації нестандартних рішень, створення та підтримання творчої атмосфери, пошуку джерел фінансування інноваційного процесу, а також ефективності податкового адміністрування інноваційної діяльності. Поліпшення податкового адміністрування варто розглядати не тільки як напрям податкової політики, а й як потенційний резерв подальшого зниження податкового тягаря, забезпечення рівності для платників податків та зниження витрат, пов'язаних з функціонуванням та розвитком податкової системи. Вдосконалення адміністрування податків як одного з інструментів підвищення інноваційної активності суб'єктів національної економіки можливо за умови врахування позитивних та негативних тенденцій зарубіжної практики оподаткування та дослідження податкового законодавства розвинених країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання зарубіжного досвіду адміністрування податків перебуває в полі зору науковців та розглядається у працях О. Деменка, К. Проскури, В. Савчука, Н. Соловйової та ін. Водночас, незважаючи на істотний науковий доробок, залишаються малодослідженими питання, які б розкривали проблематику адміністрування податків в частині імплементації сучасних інформаційних технологій, впровадження нових підходів податкового управління, створення ефективного механізму взаємодії «платник податку – держава».

Мета дослідження полягає в аналізі зарубіжного досвіду системи адміністрування податків, розгляді основних тенденцій її розвитку та розробці пропозицій щодо впровадження окремих аспектів

адміністрування податків у вітчизняну практику з метою підвищення інноваційної активності суб'єктів національної економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним із найбільш поширених методів підвищення інноваційної активності суб'єктів національної економіки з боку держави є податкове стимулювання. Стимулюючи та регулюючи функцію податків активно почали використовуватися в країнах Заходу ще в 50-60-х рр. минулого століття з метою прискорення процесів оновлення основних фондів, зростання обсягу витрат на проведення НДДКР та активного впровадження у виробництво інноваційної продукції [10].

Загалом податки є інструментом реалізації державної політики за якої відбувається створення режиму податкового сприяння або для всіх суб'єктів національної економіки, або за принципом вибірковості - для підприємств пріоритетних видів економічної діяльності, для експортерів у цілому або експортерів конкретних видів продукції, для суб'єктів малого бізнесу, для інноваційно активних підприємств, для іноземних інвесторів тощо [11].

Зазначимо, що податки відносяться до непрямих механізмів стимулювання інноваційної діяльності і є більш економічно обґрунтованими ніж прямі. З одного боку, такий вид стимулювання зберігає самостійність суб'єктів інноваційної діяльності, знижує рівень їх залежності від перебігу бюджетного процесу. З іншого боку, такий вид підтримки більше сприяє інноваційній діяльності, тому що податкове стимулювання не є безпосередньою підтримкою конкретних фірм та не спотворює конкуренцію.

Водночас держава об'єктивно зацікавлена в тому, щоб отримати якомога більший обсяг податкових надходжень, адже податки є основним джерелом наповнення державного бюджету. Платники податків, навпаки, зацікавлені в тому, щоб зберегти (або поліпшити) своє фінансове становище шляхом несплати (або неповної сплати) податків. У цьому – головне протиріччя інституту податків і податкових відносин, тому одним із завдань податкового адміністрування як інструменту підвищення інноваційної активності суб'єктів національної економіки є згладжування таких протиріч, наприклад, шляхом введення системи податкових пільг, спрощення порядку звітування та сплати податків і т. д. на основі вивчення зарубіжного досвіду [5].

Як свідчить практика господарювання вітчизняних суб'єктів, діюча в Україні система податкового адміністрування є недосконалою, а чинне в країні податкове законодавство порушується не тільки платниками податків, але і податковими та іншими державними органами [5]. Тому метою податкового адміністрування є досягнення оптимального співвідношення фіскальної та розподільчої функцій податків в економіці країни при оптимальних витратах на його здійснення. У процесі його здійснення має гармонійно поєднуватися весь спектр методів управління: податкове планування, облік і звітність, податковий контроль, податкове регулювання [3].

Як зазначає Деменко О., аналіз зарубіжного досвіду адміністрування податків свідчить, що у розвинутих країнах світу існують відпрацьовані механізми, які дозволяють радикально модернізувати роботу податкових органів на основі застосування сучасних інформаційних технологій, підвищити ефективність діяльності щодо справляння податків і зборів [2] та здійснювати оцінку ефективності системи адміністрування податків. В даний час найбільш популярною зовнішньою оцінкою податкового адміністрування є аналіз Світового Банку Doing Business (Простота ведення бізнесу) за складовою «Оподаткування», де вказуються основні переваги та недоліки ведення бізнесу в аналізованих країнах. Так, у 2010 р. Україна займала 181 позицію із 189 можливих. У 2013-2014 р. рейтинг України за складовою «Оподаткування» покращився і склав 165 та 164 місце відповідно [12]. Причиною такого низького рейтингу податкових відносин в Україні і їх складності є суттєві проблеми як на макрорівні національної системи адміністрування податків, так і на мікрорівні. Щодо першого – це занадто велика кількість податків, зборів, платежів, які занадто обтяжують платників і затрудняють розуміння тих чи інших податків. Щодо мікрорівня – тут досить обтяжливий процес нарахування, сплати податків, подачі податкової звітності. В сукупності ці фактори зумовлюють низьку зовнішню оцінку ефективності системи адміністрування податків [1]. Водночас прогнози оцінки Doing Business 2015 та Doing Business 2016 дають оптимістичний прогноз зміцнення позицій України за складовою «Оподаткування» (108 та 107 місце відповідно) [12].

Слід відмітити, що даний рейтинг складається з запізненням у два роки, тобто, якщо рейтинг виданий на 2014 рік, то законодавча база його складання базується станом на 2012 рік. На нашу думку – це є вагомим недоліком такої оцінки [1].

Незважаючи на недоліки вищезгаданого рейтингу, його результати варто враховувати при оцінках проведених реформ щодо вдосконалення податкового законодавства, водночас цього замало для оптимізації взаємовідносин платників податків з державою та ефективного адміністрування податків. Тому необхідно вивчати зарубіжний досвід адміністрування податків та можливості його впровадження в Україні, адже це в свою чергу стимулюватиме вітчизняних суб'єктів господарювання до прозорої діяльності.

Найбільш справедливою і найбільш ефективною податковою системою в світі є податкова система США, для якої характерна висока ступінь добровільної сплати податків більшістю платників податків.

Служба внутрішніх доходів (СВД) – це орган, який займається адмініструванням податків у США, і є найбільшим структурним підрозділом Міністерства фінансів США. В 1862 році в Сполучених штатах Америки конгрес утворив спеціальне Відомство комісарів з внутрішніх доходів для збору коштів на допомогу і фінансування громадянської війни. А через дев'яносто років цю організацію перейменували на Службу внутрішніх доходів [8].

Структура СВД є досить функціональною, оскільки побудована не за видами податків, а за функціональними ознаками системи оподаткування. Основними структурними підрозділами СВД є: служба обробки податкових декларацій, служба перевірки податкових декларацій, служба стягнення податків, служба кримінальних розслідувань, служба обслуговування платників податків, міжнародний відділ, відділ інформаційно-комп'ютерних технологій, відділ кадрової роботи [6].

Головна особливість системи адміністрування податків у США полягає в тому, що податкові органи застосовують найрізноманітніші форми допомоги платникам податків. По-перше, це створення окремих центрів (наприклад, центри Податкового Управління США (IRS)), які задовольняють вибагливого платника податків у індивідуальній консультації при особистій зустрічі. По-друге, це високий рівень організації взаємодії податкових органів США федерального та регіонального рівнів, зокрема щодо організації податкового консультування платників, а також підготовки спеціалістів для державного і приватного секторів із питань оподаткування [6]. По-третє, це доступність до податкових документів, які надаються платникам

податків, і які можна отримати в будь-якій податковій інспекції, громадській бібліотеці та замовити поштою. По-четверте, це досвід США щодо впровадження нових механізмів звітування платників податків шляхом подання податкової звітності засобами електронного зв'язку, який може сприяти удосконаленню електронного документообігу між платниками податків в Україні та податковими органами. Така практика електронного зв'язку має давню історію, адже бере початок з 1986 року, коли у США вперше апробовано подання податкової звітності по каналах зв'язку. Експеримент, у якому брали участь три міста, виявився настільки успішним, що в наступному році у програмі брали участь уже 14 штатів. По-п'яте, спроба підприємця у США зменшити свої податкові зобов'язання не є кримінальним злочином. Однак законним зменшенням податкових зобов'язань вважатиметься за умови, коли громадянин зменшує суми податків до сплати, не приховуючи своїх податкових зобов'язань і не подаючи навмисно неправильної інформації, тобто намагається представити факти так, щоб це дозволило зменшити суми або взагалі не сплачувати податки в межах закону [2, С. 190].

Адміністрування податків у Німеччині має свою специфіку, що зумовлено адміністративно-територіальними особливостями країни. Окремого податкового відомства в Німеччині не має, роботу зі стягнення податків і зборів, податкового контролю, примусового стягнення заборгованості і розслідування фактів порушення податкового законодавства тут виконують податкові інспекції, які розділені на відділи за видовими ознаками податків. Особливості взаємовідносин платників податків і держави та системи адміністрування податків в Німеччині полягають в наступному:

- широко розвинена автоматизація системи збору податків, фінансування якої здійснюється за рахунок держави. При цьому технічна оснащеність податкових служб і правоохоронних органів дозволяє ефективно обмінюватися інформацією для попередження податкових злочинів;

- функціонування спеціального органу податкової поліції «штойфа», у компетенцію якого входять повноваження на проведення обшуку, особистого огляду, на доступ до будь-яких документів, які

цікавлять співробітників поліції, на вилучення документів в інтересах розслідування, на затримання підозрюваних осіб;

- податкові перевірки проводяться з метою встановлення і оцінки обставин справ, які мають вагоме значення для оподаткування тих чи інших об'єктів, а не з метою пошуку прихованих об'єктів оподаткування. До документу про призначення перевірки додаються роз'яснення щодо основних прав і обов'язків платника податків при проведенні перевірки. Характерним є те, що виїзні перевірки податкові органи мають право здійснювати без попередження платника податків. Документальні перевірки в Німеччині охоплюють відносно невелику кількість суб'єктів господарювання, більшу частину з яких становлять великі підприємства. Порядок відбору платників податків до проведення перевірок регламентований нормами податкового законодавства [4, С.271];

- існування бальної системи оцінки робочого якості податкових інспекторів, які здійснюють контрольні перевірки. Бальний нормативний показник - це засіб для здійснення спеціального нагляду, головним чином з боку керівників відділів податкових перевірок, що сприяє виявленню службової відповідності податкових інспекторів [8].

Адміністрування податків у Великобританії проводиться управліннями, які включені до складу Міністерства фінансів. Центральними фігурами у податковій системі Великобританії є збирачі податків і податкові інспектори, які підпорядковуються окружним контролерам. До компетенції податкових інспекторів входять розсилання нагадувань і бланків податкових декларацій, перевірка декларацій та іншої податкової звітності, нарахування податкових зобов'язань при не поданні декларації. У підпорядкуванні податкових інспекторів є помічники та клерки. В коло повноважень збирачів податків входить збирання податків та примусове їх стягнення [7].

Система адміністрування податків Великобританії має певні особливості, які проявляються в наступному:

- держава взаємодіє з представниками платників податків – саморегулюючими професійними об'єднаннями, податкові органи мають соціальну спрямованість, в основі якої платник податків з його потребами і проблемами;

- держава забезпечує розробку і впровадження нових технологій і методів роботи з платниками податків (у 2007 р. під час оформлення різних пільг через телефонні мережі почав застосовуватися «детектор брехні»);

- створення максимально зручного для платника податків процесу спілкування з податковими органами, а саме: заповнення та подання декларацій в електронному вигляді і в режимі реального часу (on-line), виконанні податкового обов'язку (сплата податків і зборів) через Інтернет, отриманні індивідуальної консультації в єдиній національній телефонній службі або через Інтернет у режимі on-line з наданням платником податків усіх необхідних даних (суми доходів, особистих даних тощо) [2, С.191];

- застосування ефективної, прозорої та одночасно простої системи сплати податків – Єдиного рахунку. Це означає, що платник податків одним платіжним дорученням сплачує грошові зобов'язання по всім податкам та зборам, які є обов'язковими йому до сплати, та стовідсотково запобігає помилок при перерахуванні коштів. При цьому податкова служба має реальну картину про стан розрахунків платників податків з бюджетами, а саме - ситуація, коли у одного платника податків одночасно по одному податку обліковується переплата, а по іншому податковий борг є неможливою [9].

Висновки. Отже, за даними Світового банку у звіті Doing Business щодо адміністрування податків Україна здійснила відчутний прогрес, оскільки піднялась в рейтингу з 181 у 2010 р. на 108 місце у 2015 р.. Водночас рівень ефективності роботи фіскальних органів в Україні залишається недостатньо високим (в порівнянні з показниками інших країн світу). Це значить, що існують значні резерви поліпшення якості роботи як через економію робочого часу, оптимізацію процедурних питань, більш активний перехід на електронні технології, так і через економію грошових коштів [1].

На основі проведеного дослідження та використання досвіду функціонування органів податкового адміністрування в США, Німеччині та Великобританії, можна виокремити основні пропозиції вдосконалення системи адміністрування податків в Україні, а саме:

- підвищення автоматизації та модернізації податкового обліку і контролю, уніфікація та вдосконалення документообігу та програмного забезпечення;

- впровадження у вітчизняну практику досвіду США щодо організації взаємодії податкових органів державного та регіонального рівнів, зокрема щодо організації податкового консультування платників, а також підготовки спеціалістів для державного і приватного секторів із питань оподаткування [6];

- поступове зниження податкового тиску за допомогою спрощення як процедур адміністрування податків та зборів, так і здійснення податкового контролю в частині перевірок (перевірки повинні бути орієнтовані не на пошук додаткових об'єктів оподаткування, а на підтримку платника та створення умов для його безперебійної роботи в межах податкового законодавства);

- основний вектор податкової політики України повинен бути спрямований в бік її лібералізації та орієнтації на гармонізацію взаємовідносин між платниками податків та органами державної влади з метою мінімізації потенціалу конфліктності і опортунізму платників податків.

На нашу думку, вивчення досвіду функціонування системи адміністрування податків у США, Німеччині, Великобританії та можливості його адаптації в Україні сприятимуть не тільки підвищенню ефективності адміністрування податків, а й підвищенню рівня мотивації суб'єктів до сплати податків, адже в основу реформування податкових служб країн світу покладено принцип орієнтації на клієнта – платника податків і створення інституцій, що поступово переходять від суто фіскальної функції до стимулювальної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гусак Ю.Д. Підвищення ефективності системи адміністрування податків в Україні: дис...канд. екон. наук: 08.00.08/ Гусак Юрій Дмитрович.–Чернігів, 2014.–224 с.
2. Деменко О.Є. Зарубіжний досвід адміністрування податків та можливості його використання в Україні / О.Є. Деменко // Наше право. - 2013. – № 7. – С. 189-195.
3. Камалиев Т.Ш. Налоговое администрирование крупнейших налогоплательщиков: дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Камалиев Тимур Шамильевич. – М., 2009. – 168 с.
4. Лещух І.В. Особливості здійснення податкового контролю в розвинутих федеративних державах / І.В.Лещух // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип. 4. – С. 269-272. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchtei_2013_4_48.pdf

5. Проскура Е.П. Эволюция теоретико-методологического обеспечения налогового администрирования в мировой экономической мысли / Е.П. Проскура // Современные технологии управления, 2013. –№04 (28) [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://sovman.ru>
6. Проскура К.П. Зарубіжний досвід організації податкового адміністрування / К.П. Проскура // Економічний часопис – XXI. – 2012. –№7-8. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2012/7-8/201212.html>
7. Савчук В.А. Світовий досвід адміністрування податків / В.А. Савчук // Університетські наукові записки. – 2013. – № 2(46). – С. 353-358.
8. Соловьева Н.Е. Анализ опыта организации системы налогового администрирования в США и Германии / Н.Е. Соловьева, Е.А.Черкашина, А.Е. Панченко [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://sibac.info/15323>
9. Федорченко О. Є. Досвід адаптації податкової політики та адміністрування податків до вимог ЕС / О. Є. Федорченко [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2015/30.pdf
10. Щодо доцільності запровадження податкових механізмів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1315/>.
11. Ясенова І.Б. Систематизація заходів податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки / І.Б. Ясенова, Є.В.Лазарева // Економічні інновації. Регіональний та секторальний розвиток інституційне, інфраструктурне та інструментальне забезпечення: зб. наук. праць. – Одеса, 2012. – Вип. 49. – С. 139-147.
12. Doing Business. Оценка бизнес регулирования [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine#close>